

zolja ezt. Néhányuknál találjuk csak meg — az életkorhoz viszonyítva persze — az élménygazdagság, az átélési és végiggondolási képesség, valamint a formakézség egyidejű jelenlétét. Legtöbbjüknel még hol ez, hol az a tényező dominál, de a szükséges harmónia nincs meg.

Ezzel rá is térhetnénk az egyéni értékelésre, ha eddig nem lett volna erről is szó. Az említett nevek véleményünk szerint a kötet legjobb írásainak szerzői is egyben. Rajtuk kívül még egy író kell kiemelni, őt azonban a legelső helyen: Vathy Zsuzsát. Antológiában levő írása az újabb magyar gondolati próza egyik nagy értéke. Benne látjuk azt az író-t a könyv szerzőgárdájából, aki a szív és az ész, az érzelem és az értelem összhangját leginkább képes megvalósítani.

Ellentmondásos könyv ez a prózai antológia, biztató és lehangoló írásokkal vegyes. Igazuk van azoknak, akik legfőbb értékét *helyzeti energiájában* látják: abban, hogy a benne helyt kapott írók újabb ösztönzést nyertek az alkotómunkára. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

VITÁNYI IVÁN: SZÉLTENGER

Fölszabadulásunk évfordulója egyre-másra a könyvkiadókhöz, folyóiratokba, napilapokba vonzotta és vonzza azokat az írásokat, amelyek az ország fölszabadulásáról vagy az azt közvetlenül megelőző időkről, az illegális szervezetekről, ellenállókról, partizánakciókról stb. szólnak. Az ilyen dokumentumok, emlékezések, novellák egymást érik, és így rohamosan színesedik, tovább bontakozik, kiegészül — egészében és részleteiben egyszerre — az a kép, amelyet az eseményeket érett vagy gyerekfejjel átélők és az azóta születettek kialakíthatnak a maguk számára e nagy történelmi fordulatról. Valljuk meg, szükség is van erre az előbontakoztatásra, a színek fölragyogtatására. Nemcsak a kegyelet, az évfordulós konvenciók mondatják ezt velünk, hanem az is, hogy az idők során elkerülhetetlenül sablonok, szólamok kezdték merevíteni-fakítani még azoknak az emlékeit is erről az időről, akik részesei voltak az eseményeknek. Még nagyobb az elszíntelenedés veszélye azoknál, akik csak másoktól, tankönyvekből tudnak a viharos, kijózanító és ugyanakkor mámorító hónapokról.

Az, hogy ezek az írások mennyire szubjektívek, őszinteségük, emberi hitelük ellenére is hogyan állhatnak meg az egyszerre minden összefüggést számon tartó, minden epizód és emberi magatartás súlyát, jelentőségét gondosan mérlegelő történettudomány előtt, más kérdés. A kép *egésze* minden bizonnyal harmóniában lesz a tudománnyal.

Ezek közül az írások közül való Vitányi Iván könyve, a *Széltenger* is. A kiadóknak és a szerzőnek a borítón olvasható sorai szerint, műfaja nehezen határozható meg. Memoár is, pszichológiai tanulmány is, de „mindezek ellenére legfőképpen regény” — írja a kiadó. „Regény-e egyáltalán...? Ezt nem tudom eldönteni” — vallja a szerző. Úgy véljük, ezek a tünődések csak egy fölmerült ötlet variációi, s erőltetésük az olvasó heves, lelkes „igen, regény; miért ne volna az!” kiáltását előcsalogató játékká, holmi kacérkodássá válnék. Szerintünk nem „memoárabb” mint bármely regény, amelyik első személyben szól és a szerző élményeit mondja el. És nem pszichológiai tanulmány inkább, mint amennyire minden regény az, amelyik hiteles képét adja hőse belső világának, s amelyben a főszereplő időnként analízisátvalta meditatál saját és mások, történetesen forradalmárok és ellenfeleik pszichéjének sajátosságain.

Az egész „műfajprobléma” pusztán abból adódhat, hogy a regény főszereplője, egy alig húszesztendős egyetemista, miután irtózatos szenvedéseket élt át a Gestapo börtöneiben, megszabadultan lábadozva írogat egy leány ismerőse és egy barátja számára lebukásának és börtönben töltött hónapjainak élményeiről. És mivel pszichológusnak készült, elsősorban a „belső történések” foglalkoztatják. Ha ezt elfogadjuk mint „elbeszélő-fikció”-t (számtalan többé-kevésbé hasonló „keret” akad a

világirodalomban), és elhárítjuk azt az információt, hogy a szerző, aki pszichológiával is foglalkozik, tulajdonképpen önmagáról ír (ezt nem szükséges tudnunk, a mű esztétikai értékét ez nem befolyásolhatja, és különben is: az írók így vagy úgy, de valamiképpen mindig önmagukról írnak) — elesik a „memoár” és a „pszichológiai esszé” ötlete. A *Széltenger* nem „legfőképpen” regény, hanem egyszerűen: *regény*. Mint ahogyan regény Semprun *Nagy utazás*-a is, amely — Vitányi könyvét olvasva — okvetlenül emlékezetünkbe idéződik. Nemcsak az emlékező-tömörítő, a forradalmár-pszichét és a „szenvedés lélektanát” elemző módszer miatt, hanem is csupán a fogságbanlét alaphelyzet és a helytállás problémája folytán, hanem mert Vitányi könyve esztétikai igényességével is sugállja ezt az asszociációt.

Vitányi Iván regénye természetesen — éppen esztétikai igényessége következtében — elkerüli és kizárja az emlékiratok, börtönkrónikák és lágernaplók napról napra haladását, a kronológiai sorrendet. Nem mintha a hagyományos időrendiség eleve és föltétlenül valami igénytelen írói megoldás volna, hanem mert ami lényegeset Vitányi mondani akar, az természetéből eredően nem kötődik (legalábbis nem tapad szükségképpen) hagyományos kronológiához. Bármily kegyetlenül hangozhat, a verések és kínzások monoton egymásutánja mellékes mozzanat kell hogy legyen számára. (Egy helyütt kesernyész-ironikus módon játszik a kínzások hagyományos és újabb módozatainak számbavételével.)

A „kiszolgáltatottságban sem kiszolgáltatni magunkat” igazán emberi, egyetemes érvényű igénye kapcsolódik össze a forradalmár alkat ösztönös-racionális magatartásformáival a főszereplő gondolataiban és viselkedésében. Ezek a kérdések végső összefüggéseikben — okvetlenül háttérbe szorítják az izgalmas, háborzongató cselekményt vagy a tárgyi dokumentálás igényét szem előtt tartó naplójelleget. A börtönben sínylődő ember látszólag rendszertelenül csapongó asszociációi valójában önmegerősítések: olyan emlékmagyagot hordanak össze sajátos törvényszerűséggel a régebbi és közelebbi múltból, amely segít a szenvedőnek megmaradni, hinni, kételeyenek úrrá lenni és fölényben maradni azokkal szemben, akiknek ki van szolgáltatva. Emögül csak néha föl villanó célzások, utalások jelzik a börtönélet eseményeit, a helyszín változását és az idő múlását.

Vitányi Iván regénye ezzel a megoldással emelkedik ki a fölszabadulás idejéről szóló szépirodalmi jellegű írások sorából. De nem érdektelen a szereplők egyes típusainak frappáns jellemzése sem (a „proféta”, az „elméleti”, a „bohém”-forradalmár stb.) ebben a műben. Nemcsak azért, mert ezek az egyéniségek a főszereplő számára önmaga körvonalazásához nyújtanak különböző mércéket, hanem önmagukban is. A kor jó ismerője rátalál a valódi nevükön meg nem nevezett szereplők között Kállai Gyula, Kodály Zoltán és mások arcára, vagy éppen a legutóbb sokat emlegetett „Görgey zászlóalj” történetének egy epizódjára is.

Az olvasó hálás lehet a szerzőnek, hogy — mint írja — hosszú idő után úgy döntött: közreadja művét. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

NACSAĐY JÓZSEF

SZÁNTÓ ERIKA: MEGMONDOD, KI VAGY?

Szántó Erika a mostanában „készülődő” írónemzedék tagja. Jelképes is lehet, hogy első novellás kötete — jelen vizsgálódásunk tárgya — egyidőben készült el azzal az antológiával, amely nemzedékének összképi bemutatására vállalkozott (*Naponta más 1969.*).

Novellás kötetének témacentrumában többnyire a „huszonévesek” életre eszmélő, sorsváltó problémái állnak. Az összefüggés e tekintetben nyilvánvaló: a problémaismereten túl a *problémaérzékenység* hozza mozgásba a témát, innen a leleplezni, felismerni akarás indulata és innen az ábrázolás kényszere is. E kötet novelláinak helyzetei, konfliktusai, mondhatjuk, a drámai sűrítettség állapotát jelzik: